

Hugh Kenner.

Nimic nu e exterior literaturii

Radu VANCU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Departamentul de Studii Romanice
“Lucian Blaga” University of Sibiu, Department of Romance Studies
Personal e-mail: rvancu@gmail.com

Hugh Kenner. Nothing Is Exterior to Literature

The present study is focused on the critical and theoretical work of Hugh Kenner, once named by T.S. Eliot „the finest literary critic of his generation”. Even though in some other sense than that intended by Eliot, he definitely was the most influential and authoritative mind of his generation in what regards the shaping of the normative perception on modernism and modernity; his series of monographs dedicated to Pound, Eliot, Beckett, and Joyce were a decisive contribution in this respect. But there is an even most important feature of his writing – namely that of endlessly proving, with every study and every line, that the human and the literary are coextensive. That there is, in fact, nothing exterior to literature.

Keywords: modern English literature, American and British modernism, Hugh Kenner, philo-humanism, humanity of literature

Am scris de câteva ori, în ultimii ani, că îl consider pe Hugh Kenner un prieten ideal al poezilor, cam cum au fost Lucian Raicu la noi sau Maurice Blanchot ori Jean-Pierre Richard pentru francezi. Mereu prea atent și prea generos cu scrisul meu, Claudiu Komartin mi-a cerut cândva să explic rațiunile pentru care îl țin în atât de mare prețuire pe Kenner. Am încercat, așadar, să răspund prin prezentul articol întrebării lui.

*

Când gândim azi modernismul anglo-saxon, îl gândim de fapt (fie că suntem sau nu conștienți de asta) într-un mod impregnat definitiv de structura gândirii lui Kenner (numit cândva de Eliot „the finest literary critic of his generation”) asupra modernismului. Nu doar pentru că, prin seria lui de monografii extraordinare din anii ‘50-‘70 despre Pound, Eliot, Beckett, Joyce, i-a definit atât canonul esențial, cât și imaginea quasi-

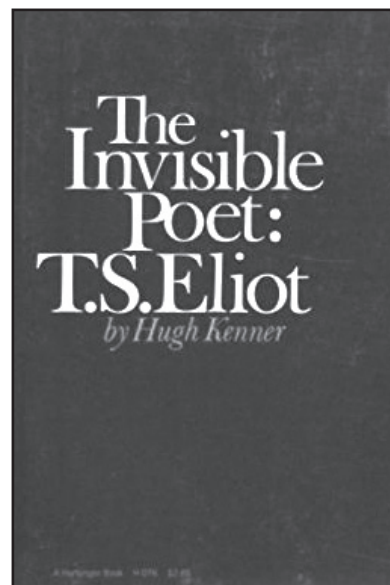

Sursă foto: <https://guides.library.upenn.edu/EPIC2017/InMemoriam>

definitivă a scriitorilor care compun acest canon; dar și pentru că, mai ales în *The Pound Era*, opus-ul lui magnum din 1971, a construit versiunea definitivă a acelei epoci, arătând cum a iradiat ea din nexul energetic central pe care l-a reprezentat Pound (prin scrisul lui și prin acțiunea lui culturală, deopotrivă). Conjectura lui Kenner asupra modernismului anglo-saxon a devenit instantaneu (și încă mai este) reprezentarea standard a acestuia; și încă în asemenea măsură, încât atunci când critici foarte puternici au încercat să edifice o versiune nouă, au sfârșit prin a o adopta în cele din urmă tot pe aceasta a lui Kenner. Mă gândesc acum mai ales la Marjorie Perloff, al cărei eseu remarcabil despre poezia modernă americană, *The Dance of the Intellect. Studies in the Poetry of the Pound Tradition* (1996), scris la exact un sfert de secol după opul monumental al lui Kenner, pleacă în mod explicit încă din paginile liminare (intitulate *Pound/Stevens: Whose Era?*), de la chestionarea conjecturii Kenner – pe care încearcă o răstoarne, propunând o dublă filiație (asemănătoare lanțului dublu de ADN) a tradiției poeziei moderne americane: una derivând de la Pound, cealaltă (cu care Perloff empatizează vădit) de la Wallace Stevens. Însă Perloff construiește a doua filiație, cea stevensiană, pur și simplu prin negația tuturor predicatelor din cea poundiană; ceea ce revine, până la urmă, la a admite și a reconfirma centralitatea filiației și tradiției poundiene. (Admitere și reconfirmare implicite, în fond, chiar și în subtitlul cărții.)

E important (tocmai fiindcă e atât de bizar) să ne amintim că această enormă întreprindere a lui Kenner (gestionarea și, într-un fel, inventarea modernismului anglo-saxon) a plecat dintr-un accident inițial: student la Toronto, tânărul canadian află că există un exemplar din *Ulisele* lui Joyce la fondul secret al bibliotecii universitare (Joyce era încă un mare interzis în Canada). Face cerere să o poată citi - și află că are nevoie de două recomandări, una de la un preot, alta de la un medic, care să ateste ambele că e îndeajuns de rezistent (fizic și moral, deopotrivă) pentru ca lectura romanului să nu-l destabilizeze. Kenner găsește un preot care, în cele din urmă, îi acordă recomandarea; însă nici un medic nu vrea să-și asume această responsabilitate. În cele din urmă, tot preotul cu pricina (un iezuit, prieten de familie) îi aduce romanul, trecut ilegal prin vamă. Kenner citește cartea lui Joyce - și vede de îndată tot ce vrea să fie și să pună în operă modernismul. Toată opera lui (enormă ca întindere) e transferul acestei lecturi epifanice într-o succesiune logică, transferul revelației în demonstrație. Excesul de prezență a modernismului, așa cum îl resimțim azi în tot scrisul lui Kenner, originează în excesul acelei absențe originare.

O să enumăr mai jos cele trei calități majore ale scrisului lui Kenner, acelea care îl fac, în ochii mei, unul dintre cei câțiva critici pe care îi citesc la fel de pasional ca pe marii scriitori. Fiecare dintre ele ar fi fost

suficientă în sine pentru a îl face un mare critic; fiecare dintre ele e, de asemenea, o lecție esențială; cumulate, îl fac pe Kenner nu doar un critic esențial – ci de-a dreptul un scriitor esențial, iar din scrisul lui fac nu atât lecția unui mare pedagog (e și asta) – cât *statement*-ul unui spirit, firește, esențial al modernității.

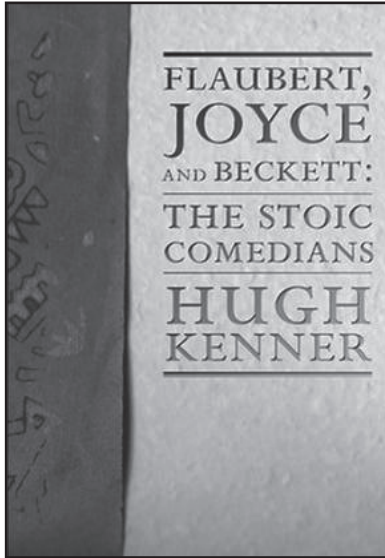
*

Prima calitate majoră a scrisului lui Kenner derivă din ceea ce aș numi inteligența lui omnivoră. A scris, cum spuneam mai sus, cărți esențiale despre Joyce, Eliot, Beckett, Pound: *Dublin's Joyce* (1956), *The Invisible Poet: T.S. Eliot* (1959), *Samuel Beckett: A Critical Study* (1961), *The Pound Era* (1971), *Joyce's Voices* (1978) – unele dintre acestea sunt primele monografii substanțiale despre scriitorii în cauză, și rămân încă, după atâtea decenii, printre cele mai bune.

Când spun că acea calitate derivă din inteligența lui omnivoră, înțeleg că ea nu e acea inteligență însăși – ci că e o derivație a ei. Mai explicit: ce e fascinant la Kenner nu e doar faptul că a scris aceste câteva studii extraordinare. Și alți câțiva critici (nu mulți, ce-i drept) au scris asemenea studii. Însă ceea ce îl diferențiază e că, pentru genul lui de inteligență critică, literatura *pare a nu fi de ajuns*. Ba chiar dimpotrivă, s-a aplicat deseori pe subiecte și discipline exterioare de tot literaturii – în ipoteza destul de hazardată că există ceva exterior literaturii – și a precipitat în următoarele:

- un tratat de geodezie matematică, *Geodesic Math and How to Use It* (1976), scris la douăzeci și ceva de ani după ce disciplina fusese (re)inventată de către Buckminster Fuller;

- un studiu amplu despre *comics*-urile Li'l Abner (care, din 1934 până în 1977, au devenit unul din reperele-cult ale genului, documentând la modul bufon viața unui orașel fictiv din sudul unei Americi reale);

- un manual de utilizare a computerului Heath/Zenith Z-100 (după ce, în prealabil, își construise de unul singur un astfel de computer);

- o monografie despre Chuck Jones (*Chuck Jones. A Flurry of Drawings*, 1994), artistul care a desenat celebrele *cartoon*-uri cu Bugs Bunny, Daffy Duck și Road Runner. Kenner arată aici că, spre deosebire de antecesorii lui majori (cu Walt Disney pe post de *chef de fil*, bineînțeles), Jones alege să o rupă radical cu mimesis-ul: *cartoon*-urile lui nu mai reproduc realitatea, nu-i mai refac în mod verosimil și necesar contururile, ci aleg dimpotrivă să reproducă (în mod programatic neverosimil și nenecesar) realitatea fenomenală a imaginației. Spre deosebire de majoritatea literaților, Kenner are o încredere enormă în tehnologie – pe care o vede drept principalul catalizator al acestei redefiniri majore a imaginației, pe care Jones o ilustrează;

- un studiu major despre relația dintre artă și tehnologie (*The Mechanic Muse*, 1987), scris cu entuziasmul tehnofil (rarissim nu doar printre criticii literari, dar și printre artiști) ai celui care vedea în zborul fraților Wright prima manifestare a modernismului american, și care încercase la un moment dat să traducă o pagină de Beckett în limbajul de programare Pascal.

De fapt, prima lecție majoră a scrisului lui Kenner tocmai în asta constă: în ilustrarea eclatantă, cu fiecare studiu, a ideii banale că *nimic nu e exterior literaturii*. Firește, ideea *per se* e un truism, regășibil fără cine știe ce efort în orice tratat cât de cât decent de „științe ale literaturii”. Însă modul concret în care Kenner a înțeles să ilustreze locul acesta comun, concatenând și punând în coerență zone atât de disparate ale modernității și făcând ca ele să fie traversate de fluidul energetic al literaturii, e una dintre cele mai remarcabile demonstrații *concrete* ale acestui loc comun *abstract*: anume că literatura nu are exterior. Nu există fenomen, oricât de tehnic, oricât de rece, oricât de străin (oricât de post-uman, am putea zice azi), care să nu-i fie deja

interior. Doar câțiva mari artiști au demonstrat asta. Și ceva mai puțini critici.

*

A doua mare calitate a scrisului lui Kenner ține de filo-umanismul lui, de înțelegerea literaturii ca o traducere a umanului în lungimea de undă a limbajului. Născut și educat în Canada, Kenner i-a avut drept maestri direcți pe ceilalți doi mari canadieni din literele secolului trecut, Northrop Frye și Marshall McLuhan. De cel dintâi l-a îndepărtat o frază orgolioasă a lui Frye din care reieșea limpede că, pentru autorul *Anatomiei criticii*, scriitorii sunt în rol subaltern față de critici (iată fraza cu pricină, pronunțată înainte ca studiul lui Frye despre Blake din 1947, *The Fearful Symmetry*, să iasă de sub tipar: „What a pity that Joyce and Yeats did not live to read my book, it would have saved them so much time.”) De cel de-al doilea, dimpotrivă, l-a apropiat decisiv această înțelegere a literaturii ca o derivație directă și esențială a umanului, sau a umanului ca derivație directă a literaturii. Pentru McLuhan, și pentru Kenner deopotrivă, umanul și literarul sunt într-o contiguitate indiscernabilă; încât, invers decât credeau Sainte-Beuve și, după el, majoritatea criticilor moderni (Călinescu al nostru *included*), e întru totul indicat să cauți să îi cunoști pe autorii textelor pe care îi citești. Separația dintre eul biografic și eul creator e un moft teoretic; în fapt, literarul și umanul emană unul din celălalt, se creează reciproc precum mâinile lui Escher – în procesul complicat și tortuos pe care Jung îl numește *individuație*.

McLuhan nu a lăsat această convingere să funcționeze doar pe plan teoretic; a intermediat întâlnirea din 1948 dintre Kenner și Pound – iar Pound, la rândul lui, l-a încredințat o dată în plus pe Kenner că are dreptate să așeze literarul și umanul în conjuncție - și l-a trimis, dimpreună cu recomandarea lui, să îi cunoască direct, față către față, pe scriitorii esențiali ai vremii (care erau toți, bineînțeles, prieteni apropiați ai lui Pound). „You have an obligation to visit the great men of your time”, i-a spus lui Kenner Pound – care îl vizitase și se împrietenise, la vremea lui, pe Yeats, mare om de litere al tinereții lui Pound - și l-a trimis la întâlniri esențiale cu (printre alții) T.S. Eliot, Samuel Beckett, Wyndham Lewis, William Carlos Williams și Marianne Moore – unii dintre ei, așa cum știm, subiecte ale viitoarelor monografii canonice și canonizatoare ale criticului canadian.

Kenner povestește undeva, în niște pagini calde și atașante din *The Elsewhere Community* (1998; e o carte rezultată dintr-o serie de conferințe, așa-numitele Massey Lectures, ținute de Kenner în 1997 - și e remarcabil și tipic pentru el că, dintr-un soi de curs academic, a ieșit o carte atât de caldă și de umană), cum s-au petrecut fiecare dintre aceste întâlniri, unele

dintre ele extrem de emoționale – iar portretele pe care le face sunt de o empatie enormă, cum numai la Lucian Raicu, în critica europeană, am mai văzut. Felul în care scrie Kenner despre Williams, debilitat de o boală severă, dar încă scriind, cu chinuri fizice teribile, dar încă mereu atent, mereu receptiv – îmi aduce aminte de portretul extraordinar pe care Raicu i-l face undeva lui Mircea Ivănescu, mereu abulic, dar fără să scape nimic din ce se întâmplă în jur, mereu grăbit, dar funcționând în regimul eternului, vorbind mereu despre alții, dar confesându-se astfel neîncetat pe sine. Nu e de ajuns să fi un mare critic pentru a putea scrie astfel; e nevoie, înainte de orice, să fi un mare scriitor. E a doua calitate majoră a scrisului lui Kenner – aceea de a încerca neîncetat (și de a reuși mereu) să așeze în conjuncție literarul și umanul. De a arăta, altfel spus, că fiecare dintre ele e, în orice clipă și sub orice raport, *interiorul celuilalt*.

*

În introducerea pe care o face unei culegeri de studii despre T.S. Eliot, Kenner scrie următoarele:

Astfel, într-o măsură ieșită din comun, cititorul intră în posesia unui poem de Eliot, sau se lasă luat în posesie de acesta. Iată de ce gândirea sau vorbirea despre un asemenea poem se aseamănă într-atât de mult cu procesul analizei de sine; și tot de aceea multe dintre eseurile și articolele care se vor dări de seamă despre poezia lui Eliot sunt de fapt schițe de autobiografie ale eseistului, și tot de aceea recenziile ostile pulsează cu atâta vehemență, documentând în fapt lupta unor anticorpi recent mobilizați pentru a respinge un invadator care s-a infiltrat în înseși capilarele sensibilității. A fost dat foarte puținor critici să scrie despre opera lui Eliot cu o detașare fie și provizorie.

Cuisque suum, fraza de mai sus e o schiță de autobiografie sau de autoportret a lui Kenner însuși. Dintotdeauna scrisul lui despre alții a părut un proces al analizei de sine; el însuși nu a scris niciodată cu detașare, fie ea și provizorie, despre nici unul dintre subiectele pe care le-a atacat (iar „atacat” e, aici, un verb cu adevărat bun); el însuși s-a infiltrat întotdeauna în capilarele sensibilității scriitorului pe care-l comentează. Michael Silverblatt scrie undeva despre el: „avea cea mai bună ureche pe care am întâlnit-o vreodată în ceea ce privește poezia, proza și toate nuanțele lor, nuances, excitațiile ascunse înăuntrul unei propoziții”. Iar într-o recenzie altfel furibundă la *A Sinking Island* (cartea din 1988 în care Kenner clasează literatura britanică drept un obiect literar revolut, tradiționalist în sens retrograd, rămas într-o stare neevolutivă fiindcă nu a trecut printr-o avangardă), Richard Eder îl portretizează astfel: „Kenner nu scrie pur și simplu despre literatură; el dă buzna, înarmat și gata de scandal. Și face scandal,

ca un tip ajuns la petrecere care refuză să se prelingă pe lângă ușa, și se înfige în schimb drept în oaspetele de onoare, se instalează ca la el acasă, face mutre la cina care i se aduce, ciugulește ceva iar apoi începe o discuție unu la unu. Nu se poate spune ce face cu mai mare intensitate: vorbitul sau ascultatul”. O instalare ca la el acasă, ba chiar ca în propriul corp, în propriile excitații ascunse – iată modul lui Kenner de a proceda atunci când citește literatura. E a treia lui mare calitate.

*

A arăta că totul e interior literaturii; că literarul și umanul își sunt, în fiecare clipă, interior unul altuia; și că în acest interior te instalezi ca în tine însuși – iată cele trei mari calități (și cele trei mari lecții) ale scrisului lui Kenner. De la enorm de puțini alți mari scriitori se pot învăța lucrurile acestea. Le putem deprinde temeinic de la canadianul aceasta bizar, care s-a instalat într-o Americă străină vreme de peste cincizeci de ani și a făcut-o a lui (deși nu și-a luat niciodată cetățenie americană, mulțumindu-se cu provizoratul etern al unui *green card*); și care era convins (la fel ca Lucian Raicu al nostru) că un critic, oricât de mare, e inferior unui scriitor – și care a fost el însuși, contrazicându-și teza, un astfel de mare scriitor (ca și Raicu, din nou). Un extraordinar descriptor a tot ceea ce e mai *interior* în literatură.

Bibliography:

- Richard Eder, *The Unsceptered Isle of English Literature: „A Sinking Island: The Modern English Writers” by Hugh Kenner*, în *Los Angeles Times*, 31 ianuarie 1988
 Hugh Kenner, *A Sinking Island: The Modern English Writers*, Knopf, New York, 1988
 Hugh Kenner, *Chuck Jones. A Flurry of Drawings*, University of California Press, 1994
 Hugh Kenner, *Dublin’s Joyce*, Columbia University Press, 1956
 Hugh Kenner, *Joyce’s Voices*, University of California Press, 1978
 Hugh Kenner, *Samuel Beckett: A Critical Study*, University of California Press, 1968
 Hugh Kenner, *The Invisible Poet: T.S. Eliot*, Harcourt, San Diego, California, 1969
 Hugh Kenner, *The Pound Era*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1971
 Marjorie Perloff, *The Dance of the Intellect. Studies in the Poetry of the Pound Tradition*, Northwestern University Press, Evanston, 1996
 Michael Silverblatt, *I like to think that at best the interview becomes something like the unaccountable experience of talking to oneself in a mirror*, interview taken by Sarah Fay for *The Believer*, June 2010